

 Skretni? ar misli

Kad god se povede javni razgovor o jezičnome čistunstvu i novotvorenicama, treba biti oprezan jer dio javnosti kao da jedva čeka da se koji jezikoslovac zaleti kako bi ga ismijao njegovim oružjem, tj. novotvorenicama nastalim po obrascu koji je osmislio.

Kad se otisnemo tamo daleko, odakle se i visovi čine tek točkicama na obzoru, sunce nam i vjetar ostavljaju tragove na licu, povlačenje mreža žulja nam ruke, a tišina se urezuje u dušu jer katkad peče jače od soli. Isprva uočavamo svaku boru, melemima mažemo svaki žulj i tišinu razbijamo razgovorima sa samim sobom kako bismo sebe prevarili da tu na debelu i pustu moru negdje sred razmeđa triju obala nijesmo sami. Povicima tjeramo gorku nesanicu i utvare koje nas opsjedaju. Onda, kad se na taj nemirni spokoj naviknemo, tišina nas opije i utvare se prometnu u znanice, koji nam poje stihove samo nama znane, zagude na starim glazbalima i zabalaju tance kojima nas je mamila mjesečina. Odjednom putovanje postane svrhom, a tišina odabirom jer se bojimo rana s kopna i pogleda koji peku, žuljeva u koje nam zagledaju i bora zadanih valima nemira vlastite duše. Bojimo se da nas neće razumjeti kad zaustimo i da nam se poznata vrata neće otvoriti jer smo takvi, iscrpljeni tišinom, raščinjani solju i izmučeni vjetrom, slabi i željni pripovijedanja priča za koje više nema ni slušatelja ni jezika, tek sjenama onih koji su se otisnuli puni nade i snova u vrle nove svjetove kako bi pronašli ljupka mjesta i u njima ljude blize. Povratkom kao da bismo se priznali dvostruko prognanim sinovima Evinim te stoga plutamo začahureni u vlastita nespoznanja i zatravljeni usporednim svjetovima koje stvorismo. No kad nam se u najmrklijemu dijelu noći s kopna pošalje bliščavac, kidamo nevidljive opne kojima smo spleteni i poželimo da više nikad ne ispričamo nijednu priču jer naše priče nikako da prestanu biti tužne.

Kad god se povede javni razgovor o jezičnome čistunstvu i novotvorenicama, treba biti oprezan jer dio javnosti kao da jedva čeka da se koji jezikoslovac zaleti kako bi ga ismijao njegovim oružjem, tj. novotvorenicama nastalim po obrascu koji je osmislio. Kao i u mnogo čemu, Hrvat jeziku rijetko prilazi sustavno, obično se postupa kako komu dođe, pa se naljepnice lijepe ovisno o strani. Nedavno tako čuh od kolega da studentima pojedini sveučilišni profesori djelatnost matične mi ustanove katkad podrugljivo opisuju kao izmišljanje novih riječi, a drugi su, pak, mišljenja da se premalo toga zamjenjuje te da bi se gotovo svaka strana riječ trebala zamijeniti domaćom. I jedni i drugi zapravo, namjerno ili nenamjerno, precjenjuju mogućnosti jezikoslovaca jer je, kao i u svemu, stvarna moć negdje drugdje, a hoće li se neka novotvorenica uvriježiti, ovisi o glasu javnosti, ali i o samoproglášenim glasnogovornicima naroda koje je teško ušutkati jednokratnim postupkom (poglavito ako on problematizira već riješena pitanja) jer se on odmah, opravdano ili neopravdano, ismije. Ismijavanje se samoproglášenih glasnogovornika naroda i boraca za navodnu jezičnu demokraciju znatno sporije, ali učinkovitije rješava sustavnim i tihim radom. Zanimljivi su pritom argumenti protiv zamjene pojedinih posuđenica hrvatskim riječima. Tako se navodi sinonimni niz rajngla – teća – šerpa kao primjer zašto nije potrebna standardnojezična riječ ili barem nadređenica (zdjela) iako je sasvim jasno da jest barem iz dvaju razloga. Prvo, sinonimija je zgodna za pjesništvo, ali nije za katalog posuđa. Drugo, ona stvara nerazumijevanje. To mogu potvrditi na osobnome primjeru jer prije dolaska u Zagreb kao dvostruki južnjak, priznajem, nisam imao pojma što je rajngla, a i katalog s rajnglom u Dalmaciji ne bi izazvao pomamu kupaca. Standardnojezična je riječ još potrebna kako bi se sinonimni niz kaciol(a)/kaćola/kaćola – kutlača – šeflja – kevdžija – paljak – kačica – grabljača u hrvatskome standardnom jeziku prevladavao riječima grabilica ili zaimača. O nazivima za voće i vrste ribe nije potrebno ni govoriti te je zapravo jasno da je zbog općega razumijevanja znatno uputnije uz lokalizme, regionalizme i dijalektizme (koje nipošto ne treba izbaciti iz uporabe u

kući te užemu i širemu zavičaju) imati i standardnojezičnu (po mogućnosti hrvatsku) riječ kako ne bismo na riječ šerpa reagirali poput Šerpa u Nepal u kad ih upitaju imaju li svoju riječ za žegu. Nadalje, jedna stavotvoriteljica (a bilo je i jezikoslovaca koji su slično mislili) tvrdi da se jezik sam kuje i „izmišlja“, što je posve nespojivo s hrvatskom (naravno ne samo hrvatskom) stvarnošću. U područjima pod osmanlijskom vlašću turcizmi u službenoj uporabi ne bi nestali sami od sebe da tadašnji jezikoslovci i vlasti (jer bez vlasti bi zaludu bila jezikoslovna rabota) nisu zavirivali u jezičnu i književnu prošlost te posegnuli za temeljnim hrvatskim leksikom, što se postupno odrazilo i u mjesnim govorima u koje su predstavnici velikih sila prethodno ubacivali vlastite riječi. Narod nije imao nazive za sve kemijske spojeve ili dijelove strojeva, pa ih je netko morao osmisliti i, što je još važnije, uspostaviti nazivoslovne obrasce i načela nastajanja naziva. Početkom 1990-ih netko je morao osmisliti i dijelom oživjeti hrvatsko vojno nazivlje, a danas netko usustavljuje oglašivačke i informatičke nazive. Sve se navedeno može svesti pod pojam jezičnoga planiranja, koje zahtijeva mnogo strpljenja i vremena, mukotrpnoga objašnjavanja i diplomatskoga umijeća jer se samo jednim nesmotrenim potezom poništavaju godine napornoga rada. Stoga se uvijek ražalostim kad stihija prevlada sustav i sve se vrati na početak. Valja žuriti polako da ne posrnemo te raditi marno i sustavno ne podmećući si noge traženjem rješenja za prevladane probleme.

Mirandolinu je, pak, zamijenio mrki brkajlija. Donoseći mi objed, zaboravio je na kruh. Nasreću, bio sam već kupio pogaču i kad je stiglo jelo, imao sam čime pomazati tanjure. Brkotu ništa nije bilo jasno jer nije vidio vrelo mojega zaimanja, a u tražilicu svojega pametnofona (da i ja skujem kakvu kovanicu kad mi je već susjed bio kovač) vidjeh da ukucava: Račun bez krčmara.

Domagoj VIDOVIĆ